

BÁNYAI EMŐKE

A megbékélés útjai

(Fellegi Borbála: *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon.* Napvilág Kiadó 2009, 380 o.)

Egy PhD disszertáció esetében mindenképpen a munka hasznosságát, időszerűségét mutatja, ha a dolgot nemcsak az értékelők csapata, hanem a szakmai, illetve a témával foglalkozó, de nem ezen a területen dolgozó olvasóközönség is érdeklődéssel forgathatja. Fellegi Borbála könyve ezek közé a munkák közé tartozik, s az – egyébként maximális pontszámmal megvédett és csekély átdolgozással közre adott – egykori dolgozat önálló szakkönyvként is kiválóan megállja a helyét.

Az *Út a megbékéléshez* több szakma érdeklődésére tarthat igényt. Jogászok, pedagógusok, szociális szakemberek, pártfogók, gyámügyi, igazságszolgáltatási területen dolgozók olvashatják érdeklődéssel. Hasznos lehet azonban bárki más számára, aki nem szakemberként, hanem egy bűncselekmény sértettjeként, elkövetőjeként, vagy valamelyikük családtagjaként, rokonaként, barátjaként szeretne megismerkedni egy olyan eljárással, mely talán a legkevesebb káros mellékhatással jár az érintettek számára. A bevezető gondolatok, a disszertáció céljának és hipotéziseinek megfogalmazása után a szerző széles körűen áttekinti a témája tárgyalásához szükséges háttérismereteket, és rövid, vázlatos, de rendkívül informatív körképet ad a helyreállító igazságszolgáltatás nemzetközi gyakorlatáról, hazai múltjáról és jelenéről.

A következőkben – meglehetősen szubjektív nézőpontból – Fellegi Borbála könyvének elsősorban azokat a vonatkozásait emelem ki, melyek a szociális szakmák szempontjából szerintem a legérdekesebbek. Ez természetesen nem zárja ki, sőt, valószínűvé teszi, hogy más nézőpontból más vonatkozások kerüljenek előtérbe – a könyv sokrétűsége ezt lehetővé teszi, sőt, valószínűsíti.

A *helyreállító igazságszolgáltatás* háttérében húzódó filozófia kiindulópontja, hogy mindazok, akik érintettek egy kisebb bűncselekményben (bármely oldalon legyenek is), valószínűleg sok szempontból jobban járnak, ha pártatlan közvetítő segítségével maguk próbálják meg rendezni vitás ügyüket, sérelmüket, és nem bírósági útra terelve kísérelnek meg számukra kedvező, a másik számára kizárólag veszteséget hozó végkimenetelt elérni az ügyben. Az első esetben a konfliktusok ott rendeződnek, ahol keletkeztek, vagyis az állampolgárok között. Ez egyben a legkevésbé stigmatizáló, leginkább az érintettek erejére, értékes lehetőségeire építő megoldás, melyben a külső szemlélő által bejósolhatatlan kreatív megoldások kidolgozása születhet meg. Ha az ügy bíróság elé kerül, sokkal nagyobb az esélye a konfliktus eskalálódásának, s egyúttal sokkal kevesebb a lehetőség párbeszédre, a másik fél megismerésére, szempontjainak

mérlegelésére, s a kölcsönösen elfogadható (nem nyertes–vesztes helyzetet teremtő) megoldás kidolgozására. A bírósági eljárás során az elkövetőnek nem kell szembesülnie azzal, mit okozott tetteivel egy másik embernek, az áldozatnak pedig nem kell szembenéznie azzal, hogy az elkövető is ember, bármilyen dühöt, sértettséget, esetleg bosszúvágyat is érez vele szemben. A helyreállító igazságszolgáltatásban részt vevők a folyamat lezárulása után gyakran elmondják, hogy itt szembesültek először azzal, milyen hatást gyakoroltak tetteik a másik emberre, és hogy ennek melyek a következményei. Az áldozatok pedig sokszor arról számolnak be, hogy mihelyt egy emberi arc kapcsolódott az őket ért sérelemhez, elkezdődhetett bennük a sérelem feldolgozásának folyamata, melyet addig blokkolt, hogy a velük történeteket nem lehetett egy másik személyhez kötni. A helyreállító igazságszolgáltatás mellett szóló, fontos érv az is, hogy amennyiben a konfliktus rendezése külső hatalomhoz (bírósághoz) kerül, az ellentétek általában eszkalálódnak (amit esetleg ügyvédek, jogi képviselők tovább szítanak), az érintettek közötti viszonyok – ha lehetséges – még tovább romlanak, vagy befagynak, ami lehetetlenné teszi, hogy az ügyet egy jobb kimenetel felé tereljék.

A szociális munkások rendkívül sok olyan helyzettel találkoznak, melyben a helyreállító igazságszolgáltatás kiválóan alkalmazható. Így pl. gyerekek egymás, vagy a közösség elleni vétségei az iskolában vagy az adott lakóközösségben, rongálások, kisebb vagyon elleni bűncselekmények kiváló lehetőséget nyújtanak a resztoratív igazságszolgáltatás számára. A módszert több helyen alkalmazzák a gyermekjólét, gyermekvédelem, a pártfogás területén. A Család, Gyermek, Ifjúság című lapban több olyan esetről olvashatunk leírást, ahol a resztoratív módszert alkalmazták, olykor sikeresen, egyes esetekben azonban valamilyen leküzdhetetlen akadály megakasztotta a folyamatot.

A helyreállító igazságszolgáltatás egyik speciális területe a *büntetőügyi közvetítés*. Bizonyos kisebb bűncselekmények esetében (olyan, személy elleni, közlekedési és vagyon elleni bűncselekményeknél, ahol a várható büntetés kevesebb, mint 5 év szabadságvesztés) a bíró *mediációra* küldheti a gyanúsítottat és a sértettet. Amennyiben ez sikerrel zárul, a bírósági eljárás el is maradhat. Ez elvileg kiváló lehetőség. Mi a helyzet azonban a mindennapi gyakorlatban? A szerző PhD disszertációjának készítése során, a könyvben bemutatott kutatásában ügyészek és bírák véleményét kérdezi a helyreállító igazságszolgáltatás bevezetésének lehetőségével kapcsolatban. A vizsgálat módszertani érdekessége, hogy Fellegi Borbála egy rövid film bemutatásával biztosítja, hogy a kutatás keretében minden megkérdezett ugyanahhoz az információhoz jusson hozzá a helyreállító igazságszolgáltatást illetően. Ez az eljárás ugyanakkor számos kérdést is felvet, hiszen a kapott válaszokat befolyásolják a látottak. A szerző szembenéz ezzel a kettősséggel, és úgy dönt, hogy vállalja a lehetséges hátrányokat, a vélhető előnyök érdekében. A vizsgálat eredménye szerint a megkérdezettek számára a helyreállító igazságszolgáltatás elvei elfogadhatóak.

A kutatásból kiderül, hogy a helyreállítás szemléletére épülő igazságszolgáltatás hatékonyabb, jobban szolgálja a társadalmi integrációt, mint azok a modellek, melyek az elrettentésre, a megtorlásra épülnek. A hazai szociálpolitikai, gyermekjóléti és igazságügyi rendszer lehetőséget teremt

a helyreállító szemlélet gyakorlati alkalmazására, és kísérleti programokban alkalmazza is a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletét. Ugyanakkor – ahogy ez a bírakkal és ügyészekkel készített interjúkból kiderül – jelentős a veszélye annak, hogy „a helyreállító szemlélet alapelvei számottevően sérülnek a konkrét intézményi és jogszabályi reformok során” (310. oldal). A kutatás egyik legfontosabb megállapítása, hogy az eredetileg nem a jogi szakmákhoz kötődő módszer – melynek alkalmazását törvény írja elő, és bizonyos típusú ügyekben elvileg legalábbis az ország bármely részén elérhetővé válik – mire megvalósul, már nagyon kevésé viseli magán azon szándékok jegyeit, melyek létrehozták: az intézményesítését szabályozó törvények elsősorban jogi szakmák képviselőit hatalmazzák fel a helyreállító igazságszolgáltatás alkalmazására. Ismét a jogi szemlélet uralma alatt áll, és ettől a lényegét veszti el az a Nils Christie által megfogalmazott alapelv, mely szerint a konfliktusok megoldása lehetőleg kerüljön vissza az állampolgárok kezébe. Nem alulról jövő kezdeményezések (vagy csak kis részben azok) nyomán vezetik be, hanem nyugati minták alapján, törvényekkel és rendeletekkel, felülről; a helyi szinten megvalósuló programok a sok félreértés miatt már egyáltalán nem emlékeztetnek a kezdetben megfogalmazott alapelvekre. Félő, hogy az „eljogiasodás” kiszorítja a többi érintett szakma képviselőit a helyreállító igazságszolgáltatás lehetséges gyakorlóinak köréből.

Fellegi Borbála könyve átfogó igényű, egyenletesen magas színvonalú, nagyon sok szempontot és lehetőséget ötvöző munka. Egyben fontos hiányt is pótol, hiszen míg a helyreállító igazságszolgáltatás praxisa, a módszer alkalmazására való felkészítés hazánkban is egyre több helyen elérhetővé válik, eközben Herczog Mária, Negrea Videa munkáitól, és még néhány, e tárgyban megjelent rövidebb írástól eltekintve kevés, magyar nyelven olvasható irodalmat vehetünk kézbe a témában. Jó szívvel ajánlom a könyvet mindenkinek, aki bármely szerepben kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatásnak ezzel az egyszerre nagyon régi, és merőben új módszerével. Bárki számára hasznos lehet, aki olyan eljárást szeretne megismerni, vagy arról mélyebben tájékozódni, mely kevésbé a külső hatalmak ítéletére bízta a konfliktusok rendezését. A módszer, mely inkább az érintettek erejét, a kialakult helyzettel való megküzdési képességét mozgósítja – átrendezve ezzel a közöttük létrejött, kezdetben talán leküzdhetetlennek látszó ellentéteket –, bármely más területen is elvezethet ahhoz a konklúzióhoz, mely szerint a másik fél megismerése révén egy agresszív cselekmény, illetve sérelem kapcsán felgyúlt bosszúvágy, gyász, harag, megaláztatottság, és más, negatív érzelmek feldolgozhatóakká válnak.